

społeczno-gospodarcza / Łukasz Lewkowicz // *Sprawy Narodowościowe*. – 2012. – Issue 41. – S. 99-117.

5. *Między etnicznością a lokalnością: pogranicze bułgarsko-gagauskie w Besarabii* / Jarosław Derlicki Red.; Marta Kubis Tł.; PAN, Instytut Archeologii i Etnologii. – Warszawa, 2012. – 231 s.
6. Pastusiak K. *Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin* / Kazimiera Pastusiak. – Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2007. – 423 s.
7. Pawluś S. *Wielokulturowość, dialog, pogranicze* / Szymon Pawluś // *Euro-Facta*. – 2010. – Issue 2. – pp. 211-269.
8. *Sąsiedztwo i pogranicze - między konfliktem a współpracą* / Red. Regina-Zacharski, Jacek; Łoś, Robert. : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012. – T. 1. – 388 s.

Петрова Наталія

УДК 392.51(477.74)

ВБРАННЯ ВЕСІЛЬНОЇ НАНАШКИ СЕЛА ЗАГНІТКІВ

У даній статті на основі польових досліджень села Загнітків Кодимського р-ну Одеської області проведено реконструкцію вбрання обрядового персонажу «нанашка» в структурі весільного обряду. Визначено варіативність як наслідок трансформації. Наголошується на домінуючій ролі жінки в українському весіллі.

Ключові слова: *весілля, нанашка, обряд, нафрама, українці*

Яскравим прикладом відображення регіональних особливостей та україно-молдовських контактів в системі традиційної обрядовості є весілля, оскільки є чи не найбільш варіативним ритуалом, що відображає локальні та територіальні особливості культури окремих регіонів. І в українців і в молдован структурно весілля поділяється на три основні цикли – передвесільний, влас-

невесільний і післявесільний, і в селі Загнітків, яке знаходиться в україно-молдовській етноконтактній зоні у кожному з них простежуються прояви контамінації, акультурації тощо. Традиційне весілля неможливо без участі обрядових персонажів. Учасниками обрядодій були майже всі запрошені на весілля, натомість серед них були й ті, котрі безпосередньо виконували відповідні ритуальні дії і стежили за послідовністю та правилами їх виконання згідно з традицією. Особи, які виконували ці функції, мали спеціальні назви, термінологічні означення (чини), більшість з яких збереглися до нині, незважаючи на трансформацію весільної обрядовості. Власне варіативність простежується не тільки в структурних компонентах кожного з весільних циклів, але й у вербальному супроводі, весільній атрибутиці, весільних чинах. Останнім в історіографії приділено чи не найменше уваги, тому завданням даної розвідки є введення до наукового обігу нової інформації і характеристика одного з чи не найважливіших весільних персонажів – нанашки. Ми не ставимо за мету розгляд питання на регіональному рівні, оскільки це вже було нами частково зроблено в інших публікаціях [2; 3; 8; 9; 10], натомість обмежимося аналізом невеликого за обсягом, але показового за змістом етнографічного матеріалу локального масштабу в межах придністровського району Кодимщини, що на півночі Одеської області.

Вибір дослідження традиційного весілля села Загнітків не випадковий, це сучасне українське село, одне з найбільших сіл району, населення якого на 1 січня 2015 року становило 2800 жителів. Через село протікає річка Майстриха, яка впадає поблизу Рашкова в річку Дністер. Цей населений пункт знаходиться в епіцентрі унікального порубіжного району розселення українців та молдован (село розташоване на горбах на території Кодимського району Одеської області, в 28 кілометрах від райцентру. Межує з Молдовою та Піщанським районом Вінницької області), що дозволяє проводити актуальні для сучасної етнологічної науки дослідження регіональних особливостей етнокультури, а також питання міжкультурних взаємозв'язків та взаємовпливів в так званих етноконтактних зонах.

Наслідки активної взаємодії українців і молдован якої простежуються і в весіллі. Вивчення функцій зокрема весільних персонажів, атрибутики, вбрання не тільки доповнює зміст традиційного весілля, але висвітлює нюанси, що простежуються тільки в діях весільних чинів. Одним з таких є нанашка. Отже, предметом нашої уваги є весільний обрядовий персонаж – нанашка. Зауважимо про давнє походження низки весільних обрядів за участю у них жінки, що свідчить про її соціальну значимість в українському суспільстві. Так, крім свах, важливу роль у весіллі посідає хрещена мати або нанашка. Словник української мови Бориса Грінченка подає найбільш поширене тлумачення термінів нанашка та нанашко – крещена мати та хрещений батько відповідно [5, с. 505].

Основним джерелом для написання даної статті стали польові матеріали, зібрані під час роботи етнографічних експедицій за безпосередньою участю авторки, переважна частина матеріалів вже є оприлюдненою у вигляді низки наукових статей та монографій [2; 3; 4; 6; 7; 8; 9; 10].

Проведені польові дослідження дозволяють стверджувати, що у традиційному весіллі українців Одещини, принаймні ще в 60-х – 70-х роках ХХ ст. нанашка однозначно сприймалась основним обрядовим персонажем. Виконання своїх функцій вона розпочинала після заручин як учасник обговорення організаційних питань щодо весілля. У деяких селах Південно-Східного Поділля нанашка брала участь у випіканні короваю та весільних калачів, її першою запрошували на весілля, за її присутності відбувалося вінчання, на посаді біля молодих дозволялося сидіти лише нанашці і нанашку, вона стояла поруч з молодими під час почесни, на яку її запрошували першою. Саме нанашка, перш, ніж віддати молодим подаровані гроші, вчиняла магічну дію примноження добробуту – «пританцьовувала» їх. Тобто, основні весільні обрядодії не обходились без участі нанашки. Вранці першого весільного дня разом з молодим вона їхала до церкви, потім поверталася до своєї оселі і знову її чекали у молодого, адже викуп молодої мав відбутися за її присутності. З молодим вона поверталася до оселі молодого для участі в таких важливих санкціонуючи обрядах як посад молодих, покривання молодої.

Слід звернути увагу на дві обставини. Перша. Нанашка єдина з весільних чинів, яка задіяна, порівняно з іншими, у переважно більшій кількості обрядів. Відповідно до певного обряду її перев'язували значно більшою кількістю рушників. Прикметна ще одна обставина, друга. Після посаду молодих перев'язування рушниками нанашки поєднувалось з застіллями, за традиційною назвою – першим і другим столом. Перев'язували двічі. У деяких випадках, що ближче до канону, перев'язували тричі. «Стіл» слід розглядати не як предмет для розміщення страв, а як своєрідний вівтар для ритуальної пожертви, тобто, простежується своєрідний функціональний сакральний комплекс, в якому дії обрядового персонажу відбуваються з використання необхідних атрибутів, одним з яких є рушник. Перев'язування рушником головного виконавця обряду, в даному контексті – нанашки, з вживанням ритуальних страв і є його санкціонуючим завершенням.

Отже роль нанашки і, відповідно, постійна увага до цього важливого весільного персонажу, супроводжувалася певними трансформаціями цього образу, запозиченнями і інноваціями, які простежуються і в обрядовому вбранні.

Картографування вказують на наявність в одязі і атрибутиці нанашки певних відмінностей, сформованих в процесі еволюції образу, творчих ініціатив сільських громад, трансформаційних процесів, яких зазнавало ткацтво та рушникарство. Як наслідок, відмінності простежуються переважно в сюжетних схемах і черговості виконання обрядодій і значно менше їх зафіксовано в атрибутиці. Нанашка завжди з свічками і хлібом, перев'язана і неодноразово, найкращими рушниками, шматками матерії, які є важливим компонентом ритуального вбрання. Зосередження на компонентах весільного вбрання не випадкове. Етнографічні дослідження останніх років на півночі Одещини і Кодимщині зокрема дали змогу здійснити реконструкцію весільного вбрання нанашки в селі Загнітків.

Специфіка географічного розташування села та сусідство з молдавськими селами зумовили етнографічну специфіку Загніткова, в тому числі у весільному обряді. Насамперед, що його відрізняє від поширеного на Кодимщині весільного вбрання нана-

шки – це використання великої кількості нафраниць – невеликих (приблизно 1/5 розміру рушника) прямокутної форми ткацьких виробів з вишитими двома краями, зазвичай рослинним орнаментом (фото 1, 2, 3, 4). Вироби прикріплювались поверх одягу з усіх боків і складалося враження, що нанашка вбрана в сукню, зшиту з нафраниць (фото 5). З атрибутів нанашка, як і в інших селах, мала свічки і дзвоник (фото 6, 7), якого, втім, не знаходимо серед обрядових атрибутів у сусідніх, віддалених від Дністра селах. У зв'язку зі своєю охоронною захисною функцією, дзвіночок використовується в переломні моменти життя людей: під час ритуалів «переходу» (у весільній і похоронній обрядовості), під час хвороби (як прикордонного стану між життям і смертю) та в періоди свят народного календаря, що вважаються перехідними. В даному контексті дзвоник або предмет який імітує його звук має тільки нанашка, саме вона наділена правом використовувати цей сакральний атрибут.

Образ нанашки села Загнітків поширений у молдован і в українських селах Молдови. Так, весільне вбрання нанашки села Підоймица також складалося з нафраниць (фото 8).

Зазначимо, що інститут нанашества (кумівства) є на Одещині чи не найбільш специфічною етнографічною рисою у весіллі українців і молдован. [9; 10] Зібрані нами польові матеріали засвідчують участь нанашок в основних обрядодіях весільних циклів: передвесільному, власневесільному та післявесільному. Популярність цього персонажу зумовила багату варіативність обрядодій за її участю, появи численних інновацій, і, разом з тим, збереження архаїчних елементів, а участь нанашки у більшості обрядових функцій підтверджує домінуючу роль жінки в українському весіллі. Специфічність одягу, перев'язування нанашки нафрамами та рушниками свідчить про її важливість та ключову роль у весіллі, а ритуальний одяг є однією з головних репрезентуючих ознак важливості цього весільного персонажу. Особливо це яскраво прослідковується на фоні достатньо високого рівня трансформації весільного (ритуального) одягу інших учасників обряду, в тому числі наречених, одяг яких вже є осясучасненим.

Фото 1

Фото 2

Фото 3

Фото 4

НАРЯД СВАДЕБНОЙ НАНАШКИ СЕЛА ЗАГНИТКОВ

В данной статье на основе полевых исследований села Загнитков Кодымского р-на Одесской области проведена реконструкция наряда обрядового персонажа «нанашка» в структуре свадебного обряда. Определена вариативность как следствие трансформаций. Отмечается доминирующая роль женщины в украинской свадьбе.

Ключевые слова: свадьба, нанашка, обряд, нафрама, украинцы

Nataliya Petrova

THE NANASHKA'S WEDDING ATTIRE OF THE VILLAGE ZAHNITKIV

This article is based on field research the village Zahnitkiv Kodyma district of Odessa region reconstructed ceremonial outfits character nanushka in the structure of the wedding ceremony. Identified variability as a consequence of the transformations. Notes on the dominant role of women in the Ukrainian wedding.

Keywords: wedding, nanashka, the ritual, naframa, Ukrainians

Джерела та література

1. Кушнір В. Г. Передвесільна та весільна обрядовість українців Південно-Східного Поділля. / В. Г. Кушнір // Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. – Одеса: АстроПринт, 2000. – С. 311-328.
2. Кушнір В. Г. Весільна обрядовість українців нівденно-західної України: порівняльний аналіз / В. Г. Кушнір, Н. О. Петрова // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник.-Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – С. 118-126.
3. Кушнір В. Г. Традиційна весільна обрядовість українців

Фото 5

Фото 6

Фото 7

Фото 8

- Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.) / В. Г. Кушнір, Н. О. Петрова. – Одеса: Гермес, 2008.- 256 с.
4. Кушнір В. Г. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). / В. Г. Кушнір, Н. О. Петрова, В. М. Поломарьов – Одеса СМІЛ, 2010.- 392 с.
 5. Нанашка. //Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 2, ст. 505.
 6. Петрова Н. Атрибути та символи весілля українців Буго-Дністровського межиріччя: коровай /Наталія Петрова // Локальна та регіональна специфіка традиційної культури. Збірка наукових праць. / Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса, вид-во КП ОМД, 2013. – С. 415-429.
 7. Петрова Н. О. Весільна обрядовість українців Миколаївського р-ну Одеської області середини ХХ – початку ХХІ ст.: нові польові матеріали / Наталія Петрова // Весільна обрядовість у часі і просторі. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2010. – С. 293-324.
 8. Петрова Наталія. Стійкість традиційних обрядів у весіллі молдован Буджака (середина ХІХ-ХХ ст.) /Наталія Петрова // Традиційна культура діаспори. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса, вид-во КП ОМД, 2012. С. 378-390.
 9. Петрова Н. Обрядовий персонаж “нанашка” в українському весіллі Одещини / Наталія Петрова // Одеські етнографічні читання. Етнокультура порубіжжя: локально-територіальні особливості. / Збірка наукових праць.- Одеса: ОНУ, 2014. – С. 330-340.
 10. Петрова Наталія Проявлення українско-молдавської межкультурної комунікації в шлюбній обрядності /Наталія Петрова //Актуальные вопросы археологии, этнологии и искусствоведения. –Кишинев, 2015 – с. 102-103.

УДК 39:674.1/.7](477.43/.44)»18/19»

ДЕРЕВООБРОБНІ РЕМЕСЛА ПРИ БУДІВНИЦТВІ ЖИТЛА НА СХІДНОМУ ПОДІЛЛІ НАПРИКІНЦІ ХІХ–ХХ СТ.

В статті розглядається питання будівництва житла майстрами деревообробки (теслярами, столярами) на території Східного Поділля в кінці ХІХ – ХХ ст. Висвітлено технічні аспекти будівництва зрубного житла та показано постаті майстрів. Акцентовано увагу на віруваннях та обрядах при зведенні хати.

Ключові слова: теслярі, столярі, зрубне житло, технологія, вірування, Східне Поділля.

Будівництво житла на території Східного Поділля в досліджуваний період так чи інакше пов'язано з деревообробним ремеслом. Дерево було основою конструкції стін до середини ХХ ст., а надалі воно збереглося як матеріал для вікон, дверей та конструкції даху. Проте на усій досліджуваній території, згідно з археологічними знахідками, зрубне будівництво відоме ще з ранньослов'янського періоду [5, с. 116].

Визначену територію дослідження етнографічного Східного Поділля розглядатимемо в межах сучасних Вінницької, Хмельницької областей та Любарського району Житомирської, Балтського району Одеської, а також прилеглих населених пунктів Черкаської та Чернівецької областей. Тоді як хронологічні межі кінець ХІХ – початок ХХІ ст. обрано як період широкого побутування та поступового занепаду ремесел пов'язаних з будівництвом житла.

В наш час питання будівництва житла майстрами деревообробки на окремих територіях залишається недостатньо дослідженим. Окремі його аспекти розпочали вивчати в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., такими дослідниками як П. Чубинським, Г. Александровичем та А. Вертельником [1, 4, 19]. Більш комплексний підхід до вивчення питання, розпочався у другій половині ХХ ст. Проте, науковці здебільшого розглядали його в контексті житлового